

**Lenin en het
zelfbestuur**

door

Pierre Joye

Hoewel Marx en Engels zeer voorzichtig zijn geweest om recepten te ontwerpen voor de gaarkeukens van de toekomst, toch zijn de zeldzame teksten, waarin ze uiteenzetten hoe zij de machtsuitoefening zien in de maatschappij van de toekomst, van groot belang.

Volgens Marx zal de socialistische samenleving het zelfbestuur zien ontstaan van de *"geassocieerde producenten"* en zal de socialistische samenleving de *"associatie van de vrije producenten"* zijn waarvan de bewuste activiteiten zullen gekoördineerd worden door een rationeel plan. Engels preciseert dat in het socialisme *"de regering van de personen plaats maakt voor de administratie der dingen en voor het bestuur van de produktieverrichtingen. De Staat wordt niet 'afgeschaft', hij verdwijnt"* (1).

Want het zelfbeheer en het verval van de Staat zijn onderling met elkaar verbonden : uit de progressieve ontwikkeling van het zelfbeheer der producenten zal het verval van de Staat voortvloeien.

Het is in 1917 dat Lenin zich verdiept in de analyse van de marxistische idee van de Staat, een probleem waaraan op dat ogenblik "zowel vanuit theoretisch als vanuit praktisch politiek standpunt bijzonder veel belang" wordt gehecht.

Uit *"Staat en Revolutie"*, één van de bekendste werken van Lenin, houdt men vooral een gedachte over die in het werk overheerst en die beantwoordt aan de concrete omstandigheden van de russische revolutie, nl. de noodzakelijkheid om *"met het oude staatsapparaat gedaan te maken door het te vervangen door een nieuw"*. Maar men besteedt niet altijd voldoende aandacht aan zijn zeer grondige analyse van het probleem van de Staat in zijn geheel, zowel wat zijn karakter als wat zijn rol betreft in een socialistische maatschappij.

Lenin onderstreept dat het de Staat van de bourgeoisie is, die tijdens de revolutie door het proletariaat wordt afgeschaft. Na de revolutie hebben de arbeiders een staatsmacht nodig die dient gevormd door "het georganiseerde proletariaat als heersende klasse" zowel om de weerstand te breken van de uitbuiters als om de grote massa van de bevolking te leiden bij de invoering van de socialistische konomie. Maar deze Staat zal slechts een *"halve-Staat"* zijn want *"het proletariaat heeft slechts een Staat nodig die op weg is om te verdwijnen, d.w.z. die zodanig opgevat is dat hij onmiddellijk zichzelf doet verdwijnen en die onmogelijk niet zou kunnen verdwijnen"*.

(1): F.Engels, *"Anti-Dühring"*, Editions Sociales, Paris 1950, p.320

Lenin hecht veel belang aan dit punt. "De proletarische Staat begint van bij zijn overwinning te verdwijnen doordat de Staat overbodig is en teniet gaat in een samenleving waar klassetegenstellingen niet bestaan". En hij herinnert er aan dat "Marx - opdat men de ware aard van de strijd tegen het anarchisme niet zou miskennen - met klem wijst op het revolutionair- en *overgangskarakter* van de Staat die het proletariaat nodig heeft. Het proletariaat heeft slechts gedurende een bepaalde periode een Staat nodig. We zijn het zeker niet oneens met de anarchisten waar het gaat om de afschaffing van de Staat als uiteindelijk *doel*". Wat Marx en Lenin de anarchisten verwijten is niet dat ze de Staat willen afschaffen, maar "is dat ze verkondigen dat het mogelijk is om de Staat van vandaag op morgen af te schaffen". Deze *toekomstige "verdwijning"* zal een proces zijn dat noodzakelijk veel tijd in beslag neemt.

Hoe snel zullen de voorwaarden tot ontwikkeling komen die nodig zijn opdat de Staat zou verdwijnen? "Dat is wat we niet weten en *niet kunnen* weten. We hebben ook enkel het recht om van de onvermijdelijke verdwijning van de Staat te spreken, indien we wijzen op de duur van dit proces, op het feit dat de snelheid waarmee dit proces gebeurt, afhankelijk is van de snelheid waarmee het uiteindelijk stadium van het kommunisme tot ontwikkeling komt, en indien we de vraag naar de tijd die hiervoor nodig is of naar de konkrete vorm van deze verdwijning voorlopig buiten beschouwing laten. Immers, de gegevens die ons dienen toe te laten om dergelijke problemen zonder meer duidelijk te stellen, *zijn niet voorhanden*".

Hoewel Lenin in "*Staat en Revolutie*" niet expliciet spreekt over *zelfbestuur*, openen de passages die handelen over de organisatie van de produktie op dit punt toch belangrijke perspectieven. "Het zijn wij zelf, de arbeiders, die de gehele produktie zullen organiseren, waarbij zal vertrokken worden van wat het kapitalisme reeds verwezenlijkt heeft (...) We staan voor een mechanisme dat, uit technisch oogpunt gezien, over merkwaardige mogelijkheden beschikt en dat op uitstekende wijze door de arbeiders zelf kan worden op gang gebracht." Tevens wordt de mogelijkheid vooropgesteld direkte democratie en verkiesbare democratie met elkaar te combineren.

"In het socialistisch regime zullen heel wat facetten van de 'oorspronkelijke' democratie noodzakelijk herleven doordat voor de eerste keer in de geschiedenis van de geciviliseerde samenlevingen, de *massa* van de bevolking ertoe zal komen *zelfstandig* deel te nemen niet alleen aan de stemmingen en de verkiezingen, *maar ook aan het dagelijks beheer*. In het socialistisch regime zal *iedereen* op zijn beurt regeren en er zich aan gewennen dat niemand regeert".

В. И. Ленин на закладке памятника „Освобожденный труд“.
Москва, 1 мая 1920 г. Кин. кадр

Deze vooruitzichten zijn niet gerealiseerd. Zowel voor Lenin als voor Marx maken deze vooruitzichten deel uit van het perspectief op de overwinning van de revolutie in de ontwikkelde landen. Voor Lenin diende de russische revolutie hiertoe het sein te geven. Deze vooruitzichten houden in dat aan een reeks voorwaarden voldaan is, met name : een ontwikkelde industrie en een ontwikkelde arbeidersklasse, voldoende massakultuur, enz... Aan deze voorwaarden was in Rusland niet voldaan.

LENIN NA 1917

Nochtans blijft Lenin gedurende geruime tijd de mening toegedaan dat het in Rusland mogelijk zal zijn deze weg te volgen. De sovjets van arbeiders, soldaten en boeren vormen "een nieuw type van Staat". Ze vormen organismen van *direkte democratie* waardoor de massa's zichzelf besturen.

Dank zij hen *draagt* het volk zijn soevereiniteit - en de uitoefening van deze soevereiniteit - niet meer *over* aan *afzonderlijke* beheersorganen. De sovjets maken een einde aan de *representativiteit*. Zij zelf zijn de representatieve organen die hun eigen representativiteit organiseren door ze te onderwerpen aan de permanente controle van de vergadering. Ze beperken dus de democratie niet maar geven er een concrete inhoud aan : ze geven het volk de mogelijkheid om discussies te voeren, beslissingen te nemen, op te treden en zichzelf te regeren.

De *Oproep aan de bevolking* die in de Pravda van 7 november 1917 verschijnt en die ondertekend is door V.Oulianov (Lenin), voorzitter van de Raad van Volkskommissarissen, is duidelijk : "Kameraden, arbeiders! Bedenk dat *gij* het zijt die op dit ogenblik de Staat bestuurt. Er is niets dat u zal helpen indien *gij* u niet verenigt en indien *gij* niet *alle aangelegenheden* van de Staat in eigen handen neemt. *Uw* Sovjets zijn voortaan de bestuursorganen van de Staat, die over volmacht beschikken, organen die beslissingsmacht hebben". (2)

Het is een thema waarop Lenin op dat ogenblik steeds weer terugkomt. De Sovjets vormen een nieuw staatsapparaat... Dit apparaat verzekert een band

(2): Lenin, "Oeuvres complètes" deel 26, p.311

tussen de massa's en tussen de meerderheid van het volk, die zo nauw is, zo onverbreekelijk en zo gemakkelijk te controleren en te vernieuwen dat niets van die aard in het oude staatsapparaat ooit bestaan heeft... Wegens het feit dat dit apparaat verkiesbaar is en de mogelijkheid heeft om zijn eigen samenstelling te wijzigen zoals het volk zelf wil, zonder bureaucratische administratieve formaliteiten, is het veel democratischer dan alle voorgaande... Het laat toe de voordelen van het parlementarisme te verenigen met die van de direkte democratie, d.w.z. in de persoon van de vertegenwoordigers die door het volk gekozen werden tegelijk de wetgevende functie te verenigen met de *uitvoering* van de wetten. Voor de ontwikkeling van de democratie betekent dit, in vergelijking met het burgerlijk parlementarisme, een stap vooruit die van universele betekenis is voor de ontwikkeling van de democratie... De Sovjets kunnen slechts werkelijk tot ontwikkeling komen, kunnen slechts hun taak volledig volbrengen en kunnen slechts volledig gebruik maken van hun mogelijkheden indien ze *alle* macht in de Staat grijpen; in het andere geval hebben ze niets meer te doen, zijn ze slechts embryo's of speelgoed".(3)

Ook in 1918 hecht Lenin nog steeds hetzelfde grote belang aan dit punt : "De Sovjets vormen de rechtstreekse organisatie van de uitgebuite arbeidersmassa's voor wie aldus de mogelijkheid vergemakkelijkt wordt om zelf de Staat te organiseren en met alle middelen te besturen".(5)

Het is in dezelfde optiek dat Lenin op dat ogenblik het beheer van de industrie ziet gebeuren.

Onmiddellijk na de februarirevolte van 1917 ontstond in talrijke bedrijven een nieuwe vorm van arbeidersorganisatie nl. de *bedrijfsraden* die men van de kant van de voorlopige regering wel moest erkennen.

Eind mei werd in Petrograd de eerste konferentie gehouden van die bedrijfsraden. De resolutie die er op 1 (14) juni 1917 wordt aangenomen, en die door Lenin werd opgesteld, legt de nadruk op de noodzaak om de *arbeiderskontrolle* in te stellen om een einde te maken aan de chaotische toestand van de industrie.: "Men kan de katastrofe slechts bedwingen door het instellen van een werkelijke arbeiderskontrolle op de produktie en de verdeling".(6)

(3): "Zullen de bolsjeviki de macht behouden?". Oktober 1917, deel 26, p.98/99.

(5): "De proletarische revolutie en de renegaat Kautsky", 10 november 1918. Deel 28, p.256.

(6): Lenin, "Oeuvres completes", deel 24, p.531.

Deze controle werd meer en meer actief en ging zich meer en meer bezighouden met aangelegenheden betreffende organisatie en produktie.

De oktoberrevolutie betekent het begin van een nieuwe fase in de ontwikkeling van de direkte arbeidersparticipatie in het beheer van de ondernemingen. De organen voor de arbeiderscontrole vertonen de tendens om het "instrument van de nieuwe macht" te worden.

Dit staat ook duidelijk in de *Oproep* die op 26 oktober (8 november) door het Kongres van de Sovjets *aan de arbeiders, soldaten en boeren* wordt gericht : "De macht van de Sovjets zal de arbeiderscontrole op de produktie instellen".

Een *Decreet over de arbeiderscontrole*, opgesteld door Lenin, wordt op 14(27) november 1917 aangenomen. Hierbij wordt bepaald dat in iedere onderneming een arbeiderscontrole zal worden ingevoerd "op de produktie, de verkoop en het opslaan van goederen en grondstoffen, en op het financieel beleid van de onderneming". Deze controle zal worden uitgeoefend door alle arbeiders van het bedrijf door middel van de verkozen bedrijfsraden.

Enkele dagen later wordt in Petrograd een *Raad voor arbeiderscontrole voor heel Rusland* opgericht.

Het is een punt waaraan Lenin op dat ogenblik een moeilijk te overschatten belang hecht omdat een koördinatie van de produktie zich op sociaal vlak opdringt. Terwijl het aantal bedrijfsraden voortdurend stijgt, heeft ieder van hen eigenlijk de neiging om zijn bedrijf te gaan beschouwen als een onafhankelijke produktie-eenheid. De bolsjevistische partij tracht daarom een oplossing te vinden voor het probleem van de koördinatie van de werking der bedrijfsraden, door een *arbeiderscontrole* in te stellen op een veel algemener niveau. Het is in deze optiek dat de "*Verklaring van de rechten van het werkende en uitgebuite volk*", opgesteld door Lenin en op 3(16) januari 1918 aangenomen door het uitvoerend centraal komitee van Rusland, bepaalt dat de *arbeiderscontrole* er moet voor zorgen "de macht te verzekeren van het werkende volk over de uitbuiters, als eerste maatregel die erop gericht is de fabrieken, de bedrijven, de mijnen, de spoorwegen en de overige transport- en produktiemiddelen volledig terug te geven aan de Staat".(?)

(?): Lenin, deel 26, p.443

Uit de tussenkomsten van Lenin op het VIIde Kongres van de K.P.(b) van Rusland (6-8 maart 1918) waarin een bepaling wordt gegeven van de proletarische macht blijkt dezelfde optiek van het zelfbestuur. Het zijn de volksmassa's die direkt de Staat moeten leiden en de produktie organiseren.

"Onze Sovjets zijn nog in heel wat opzichten zeer onvolledig ontwikkeld en onvoltooid, maar wat werkelijk een historische waarde heeft, wat een stap voorwaarts betekent voor de ontwikkeling van het wereldsocialisme, is, dat hier een nieuw Staatsmodel in het leven geroepen werd... De macht van de Sovjets vormt een nieuw Staatstype, zonder burokratie, zonder politie, zonder permanent leger, waarin de burgerlijke democratie plaats maakt voor een nieuwe democratie die de voorhoede van de arbeidersmassa's in haar eerste rangen opneemt, die maakt dat zij de wetgevende en de uitvoerende macht vormen, die hen de militaire verdediging toevertrouwt en die een staatsapparaat kreëert dat de massa's opnieuw kan opvoeden".

Zonder te verbergen dat het "een buitengewoon moeilijke taak" is, onderstreept Lenin dat "de macht van de Sovjets een apparaat is dat de *massa* moet toelaten onmiddellijk te beginnen met het leren besturen van de Staat en het organiseren van de produktie op nationaal vlak" omdat "het socialisme niet kan ingevoerd worden door een minderheid, door de Partij. Dat kan slechts gedaan worden door tientallen miljoenen mensen, wanneer ze zullen geleerd hebben het zelf te doen".(8)

Hierna verzet Lenin zich tegen het voorstel van Boekarin om de idee van de noodzakelijke afschaffing van de Staat op te nemen in het nieuwe partijprogramma. "Wanneer zal de Staat beginnen verdwijnen? We zullen in ieder geval nog de tijd hebben om intussen meer dan twee kongressen te houden vooraleer we kunnen zeggen : ziedaar hoe onze Staat verdwijnt. Op dit ogenblik is het nog te vroeg. De afschaffing van de Staat uitroepen, is het historisch perspektief geweld aandoen".(9)

Het aan de macht komen van de *sovjets* vormt in ieder geval een stap in de richting van de afschaffing van de Staat : "In zoverre de arbeidersmassa's zelf het bestuur van de Staat op zich nemen en een legermacht oprichten die de bestaande orde steunt, verdwijnt het pspeciale bestuursapparaat, verdwijnt

(8): *Lenin, deel 27, p.132/133.*

(9): *Lenin, deel 27, p.149;*

dit speciale apparaat waarmee de Staat een bepaald geweld uitoefent, en vanaf dat ogenblik kunnen we niet langer vasthouden aan de oude vorm van de democratie".(10)

Het ontwerp voor het partijprogramma opgesteld door Lenin voor dit VIIdo kongres maakt deze idee duidelijker. Het voorziet : "de overgang, *door bemiddeling* van de Staat der Sovjets, naar een geleidelijke opheffing van de Staat, waarbij een voortdurend toenemend aantal burgers, en nadien *alle* burgers *zonder uitzondering*, er systematisch toe gebracht worden om een deel van de direkte en dagelijkse taken van het bestuur van de Staat op zich te nemen. Op economisch vlak : de socialistische organisatie van de produktie op nationaal vlak : bestuur door de *arbeidersorganisaties* (vakbonden, bedrijfsraden, enz..) onder de algemene leiding van de Sovjetmacht, die alleen soeverein is".(11)

In de brochure "*De onmiddellijke taken van de sovjetmacht*" die in dezelfde periode gepubliceerd wordt (maart-april 1918) gaat Lenin verder in op de spanningen die dienen geleverd om deze perspectieven te verwezenlijken. "We hebben in geheel Rusland een hoger staatstype ingevoerd : de Sovjetmacht. Maar in geen geval kunnen we ons tevreden stellen met de bekomen resultaten, want we hebben slechts het terrein geëffend voor de overgang naar het socialisme en wat dat betreft, is het belangrijkste *nog niet* verwezenlijkt. Het belangrijkste is : het organiseren van een zo nauwkeurig mogelijke inventarisering en controle door heel het volk van het vervaardigen en het verdelen van de goederen. (...) De arbeiderscontrole is bij ons ingevoerd als een wet; maar hij begint nauwelijks door te dringen tot de dagelijkse werkelijkheid, tot het bewustzijn van de grote massa van het proletariaat. (...) Zolang echter de arbeiderscontrole niet volledig zal verwezenlijkt zijn, zal het niet mogelijk zijn, na de eerste stap (de arbeiderscontrole) een tweede stap te zetten op de weg naar het socialisme, d.w.z. over te gaan tot de regeling van de produktie door de arbeiders".(12)

Een jaar later, op het eerste Kongres van de Kommunistische Internationale (4 maart 1919), onderstreept Lenin opnieuw de noodzaak om de arbeiders di -

(10): Lenin, deel 27, p.126.

(11): Lenin, deel 27, p.157.

(12): Lenin, deel 27, pp. 258 en 263/264.

rekt te betrekken bij het bestuur van de Staat : " De afschaffing van de Staatsmacht is het doel waarnaar gestreefd wordt door alle socialisten, Marx voorop. Zolang dit doel niet is bereikt, kan de echte democratie, d.w. z. de vrijheid en de gelijkheid niet gerealiseerd worden. Het is echter juist de democratie van de sovjets of van de proletariërs die naar de praktische verwezenlijking van dit doel leidt omdat ze, door de organisaties van de arbeidersmassa's voortdurend en noodzakelijk deel te laten hebben aan het bestuur van de Staat, werkelijk in de praktijk reeds een begin maakt met de totale afbouw van elke Staatsvorm".(13)

En tijdens het VIIIste Kongres van de K.P.(b)R. (18-23 maart 1919) beklemtoont hij opnieuw het belang van het arbeidersbeheer in de industrie. "Op dit ogenblik zijn we in de industrie overgegaan van de arbeiderskontrolle naar het arbeidersbeheer of wat er dan toch zeer dicht bij staat".(14)

Maar terzelfdertijd vestigt Lenin, tijdens hetzelfde VIIIste Kongres van maart 1919, de aandacht op de enorme moeilijkheden waarmee men af te rekenen heeft indien men deze evolutie wil verwezenlijken, indien men een werkelijk *arbeidersbeheer* in de industrie wil realiseren, indien men wil bereiken dat de sovjets werkelijk regeringsorganen zouden zijn in de handen *van de arbeiders*.

"Bekijken we het probleem waarmee men zich vooral heeft beziggehouden : de overgang van de arbeiderskontrolle naar het arbeidersbeheer in de industrie... Het is voldoende aan het onmachtig, impulsief en toevallig karakter te herinneren van onze eerste besluiten en beslissingen betreffende de arbeiderskontrolle in de industrie. We dachten dat het hier ging om iets wat gemakkelijk te verwezenlijken was. De praktijk toonde aan dat het nodig was op te bouwen, maar we hadden geen antwoord gevonden op de vraag *hoe* er opgebouwd moest worden... Welnu, op dit punt zijn we nog lang niet uit al onze moeilijkheden, op verre na niet...

Het is nl. zo dat diegenen uit de arbeidersklasse, die het land gedurende dit jaar geleid hebben, het politiek programma uitgevoerd hebben en dus onze macht vormen, een ongelooflijk dunne laag van de russische bevolking uitmaken. Indien de geschiedschrijver van later op een bepaald ogenblik gegevens zal verzamelen om uit te maken welke groepen Rusland gedurende deze 17 maanden

(13): *Lenin, deel 28, p. 491.*

(14): *Lenin, deel 29, p. 153.*

den bestuurd hebben, wie de honderden, wie de duizenden mensen zijn die de onvoorstelbaar zware taak van het bestuur van het land op zich hebben genomen, zal niemand willen geloven dat dit alles werd verwezenlijkt met zo'n beperkt aantal krachten. Beperkt, omdat de politieke leiders met cultuur, ontwikkeling en begaafdheid zo zeldzaam waren. Deze bevolkingslaag was reeds zeer dun en heeft zich tijdens de strijd van de laatste jaren overwerkt, heeft zich werkelijk afgebeeld, en heeft eigenlijk meer gedaan dan mogelijk was".(15)

"... We zijn er ons terdege van bewust wat de kulturele achterstand van Rusland betekent, welke schade die toebrengt aan de sovjetmacht, die in principe een proletarische democratie tot stand heeft gebracht die onovertroffen is, die voor de hele wereld het model voor de democratie heeft geleverd; we zijn er ons van bewust hoe deze vertraging afbreuk doet aan de sovjetmacht en de burokratie herstelt... Het is echter slechts mogelijk om de burokratische instelling te bestrijden tot het bittere einde en tot de volledige overwinning is behaald, indien de hele bevolking aan het bestuur van de staat deelneemt. Maar we hebben nog niet verkregen dat de arbeidersmassa's kunnen deelnemen aan het nationaal beleid. Het laag kultureel peil maakt dat de sovjets, die volgens hun programma organen zijn van een regering *door de arbeiders*, in werkelijkheid organen zijn van een regering *voor* de arbeiders, die geleid wordt door het ontwikkelde deel van het proletariaat en niet door de arbeidersmassa's".(16)

DE PERSPEKTIEVEN VAN HET ZELFBESTUIR WORDEN PRIJSgegeven

Op 6 november 1920, bij de herdenking van de overwinning van de oktoberrevolutie, herinnerde Lenin er aan, dat de bolsjevisten op het ogenblik dat ze aan de macht kwamen gedacht hadden dat hun voorbeeld zou gevolgd worden door de arbeiders van de ontwikkelde landen. "We waren slechts aan onze taak begonnen omdat we volledig gerekend hadden op de wereldrevolutie".(17)

(15): *Lenin, deel 29, pp. 152 en 156/157.*

(16): *Lenin, deel 29, pp. 152, 177 en 182.*

(17): *Lenin, deel 31, pp. 411/412.*

De revolutie breidde zich echter niet uit tot de ontwikkelde kapitalistische landen maar bovendien verminderde in Rusland zelf de invloed van de arbeidersklasse als gevolg van wijzigingen die zich binnen de sociale structuren voordeden na de revolutie en tijdens de burgeroorlog. Wegens de fabriekssluitingen en de hongersnood keerden veel arbeiders, die oorspronkelijk landbouwers waren, terug naar hun dorp.

De grote steden ontvolkten. Het aantal inwoners van Petrograd liep van 2.415.000 in 1916 terug tot 740.000 in 1920, het bevolkingscijfer van Moskou verminderde van 1.940.000 in 1916 tot 1.120.000 in 1920. Van de 2.596.000 arbeiders die in 1917 tewerkgesteld waren in industriële ondernemingen van een zeker belang, bleven er slechts 1.185.000 over in 1921.

"Ons proletariaat gaat er voor het grootste deel maatschappelijk op achteruit : de ongehoorde crises, de fabriekssluitingen hebben gemaakt dat de mensen op de vlucht geslagen zijn voor de hongersnood; de arbeiders hebben heel eenvoudig de fabrieken verlaten, hebben een onderkomen moeten zoeken op het platteland en hebben opgehouden arbeiders te zijn".(18)

Hierdoor blijken de sovjets niet in staat te zijn hun rol op efficiënte wijze te vervullen. Ze zijn niet langer organismen die gekenmerkt worden door directe democratie, die gegroeid zijn uit de arbeidersmassa, die in staat zijn om zelf initiatieven te nemen.

Tijdens het VIIde Kongres van de Sovjets van Rusland (december 1919) zegt Lenin : "In zeer veel gevallen moeten we op het huidig ogenblik steunen op een zeer dunne bevolkingslaag, die gevormd wordt door de voorhoede van de arbeiders, om de staat te besturen ... We hebben een enorme behoefte aan arbeiders en boeren die in staat zijn om het beheer waar te nemen en die een degelijke kennis bezitten over de bijzondere deelgebieden van het beheer en in deze behoefte is nog niet voor een tiende, zelfs niet voor een honderste voorzien ... Er wordt ons gezegd : de Sovjets vergaderen zelden en vernieuwen zich niet dikwijls genoeg ... We hebben minder arbeiders, gehard door jarenlange strijd, met veel ervaring, in staat om leiding te geven, dan om het even welk ander land ... En ik ben ervan overtuigd dat wie ook maar een beetje leiderservaring heeft, in plaats van het ons ten kwade te duiden, het goed zal vinden dat we gedaan hebben wat we konden om de organismen die verwant zijn met de uitvoerende komitees tot een minimum te beperken, omdat de militanten zich in de strijd geworpen hebben, zoals ze zich op dit ogenblik met

(18): Xde Kongres van de K.P.(b)R., 9 maart 1921, deel 32, pp.207/208.

honderden, met duizenden werpen op het werk dat noodzakelijk is voor de brandstofbevoorrading. Daar bevindt zich de basis die voor de Sovjetrepubliek van levensnoodzakelijk belang is. Indien het hierbij noodzakelijk blijkt dat de Sovjets gedurende enkele maanden minder dikwijls vergaderen, dan zal er onder de arbeiders en de boeren niemand zijn die hiervan de noodzakelijkheid niet inziet".(19)

Men moest vóór alles het sociaal leven organiseren in de chaos die teweeggebracht was door de oorlog, de kontrarevolutie, de schaarste en hongersnood. Onder deze omstandigheden besloot Lenin alle administratieve en economische functies te centraliseren, hierbij nochtans wijzend op de noodzakelijkheid om de arbeiderskontrolle te verstevigen tegenover de burokratische vervormingen waarvan hij zich bewust was. "Onze Staat is een arbeidersstaat, die een burokratische vervorming vertoont", konstateert hij. (20)

De bedrijfsraden bleken niet in staat de produktie te leiden, het russische proletariaat bleek te zwak, te weinig talrijk ook. Men was dus verplicht de verwezenlijking van het ordewoord "de bedrijven aan de arbeiders" uit te stellen. Om uit de chaos te geraken en de russische revolutie te redden die geïsoleerd werd, omsingeld werd, belegerd werd, was het nodig de direkte participatie van de arbeiders aan het beheer van de ondernemingen, op te offeren en in plaats daarvan het *persoonlijk beleid* te stellen omdat het veel efficiënter bleek.

Sedert 1918 had Lenin gewezen op de noodzakelijkheid van de *discipline* bij de organisatie van het werk. "... Iedere grote, gemechaniseerde industrie, die juist de oorsprong en materiële basis vormt van de produktie van het socialisme, eist een *eensgezindheid* die streng en absoluut is en die het gemeenschappelijk werk regelt van honderden, van duizenden en tienduizenden mensen ... De revolutie heeft zopas de oudste, de sterkste en de zwaarste ketens doorbroken waarin het regime met de knuppel de massa's gevangen hield. Zo was het gisteren. Maar vandaag eist dezelfde revolutie, juist om zich te kunnen ontwikkelen en zich te kunnen konsolideren, juist in het belang van het socialisme, dat de massa's *zonder voorbehoud zouden gehoorzamen aan de enige wil* van hen die het werk leiden".(21)

(19): Lenin, deel 30, pp. 234 tot 251.

(20): Lenin, "Over de vakbonden", 30 december 1920, deel 32, p.17.

(21): "De aktuele taken van de sovjetmacht", maart/april 1918, deel 27, pp. 278/279.

Op dat ogenblik was de vervanging van het persoonlijk beleid door een gemeenschappelijk beleid van de bedrijven, het onderwerp van heftige meningsverschillen tussen de meerderheid van het C.K. van de K.P.(b)R. en de "arbeidersoppositie" die geleid werd door Kollontaï en Chliapnikov, en die vooral uit sindikalisten bestond.

Voor Kollontaï is het "persoonlijk beleid" het produkt van een burgerlijke opvatting die met individuen werkt. Ze bevestigt fundamenteel de onbeperkte, geïsoleerde, volkomen vrije wil van een persoon die buiten de gemeenschap staat. Ze wordt in alle aspecten van menselijke activiteit teruggevonden, te beginnen bij de functie van staatshoofd en eindigend bij de directeur-generaal van het bedrijf. Ze is de hoogste wijsheid van het burgerlijk denken want de burgerij gelooft niet in de kracht van een kollektief. Ze is gewoon de massa te beschouwen als een gehoorzame kudde die ze kan leiden waarheen het haar ongecontroleerde wil belieft.

"De arbeidersklasse en haar vertegenwoordigers zijn er zich daarentegen van bewust dat hun nieuwe doel enkel kan bereikt worden door kollektieve en kreative inspanningen van de arbeiders zelf. Hoe vlugger de massa's vorderingen maken bij het tot uitdrukking brengen van hun kollektieve wil en hun gemeenschappelijk denken, des te vlugger en des te vollediger zal het doel dat hun klasse nastreeft, verwezenlijkt worden en zal zich een nieuwe kommunistische industrie ontwikkelen, die homogeen is, die op eenheid steunt, en die perfect zal georganiseerd zijn omdat enkel diegenen die onmiddellijk betrokken zijn bij de industrie er opbouwende veranderingen kunnen aanbrengen. Afzien van het principe van het kollektief beheer bij de controle van de industrie is afwijken van de klassenpolitiek die wij met zoveel ijver verdedigd hebben tijdens de eerste fase van de revolutie."

Waarop Lenin antwoordt met het aanhalen van feiten : de ervaring heeft geleerd dat het persoonlijk beleid veel efficiënter is. "In alle domeinen van de werking der Sovjets zal u een klein aantal bewuste proletariërs vinden, een massa minder ontwikkelde proletariërs en, beneden dit alles, aan de basis, een enorme massa boeren die gewend zijn aan individuele uitbuiting... Zo zijn de omstandigheden waarin wij moeten handelen : ze eisen aangepaste methoden om aktie te voeren. De ervaringen met het leger hebben ons geleerd dat de organisatie van het beheer, van de eenvoudige vormen van kollektief beheer tot de persoonlijke bevelvoering, zich op normale wijze ontwikkelt. In het gunstigste geval vergt het kollektief beheer een enorm verbruik van

krachten en garandeert geen snel en nauwkeurig werk, wat voor een grote ge-centraliseerde industrie nochtans noodzakelijk is".(22)

"Het komt er nu op aan om het vreedzaam werk van de heropbouw van de economie, om het op punt stellen van de gedesorganiseerde produktie, tot stand te brengen met alles wat het proletariaat hiervoor kan konsentreren : zijn absolute eensgezindheid. Hiervoor is een ijzeren discipline nodig, een regime zonder meedogen ... Het probleem van de keuze tussen het kollektief of het persoonlijk beleid dat u moet oplossen, dient kost wat kost onderzocht te worden in het licht van onze ervaringen, van onze revolutionaire praktijk.

Men zegt ons bijvoorbeeld : "Het kollektief beleid is één van de vormen waardoor brede massa's deelnemen aan het bestuur"... Het is niet mogelijk om het met een dergelijke verwarring van theorie en praktijk eens te zijn. Indien we in verband met een zo belangrijke aangelegenheid als onze militaire activiteit, als onze burgeroorlog, zelfs maar voor een tiende deel van wat hier het geval is, theorie en praktijk hadden verward, dan zouden we verslagen geweest zijn en niet zonder reden ..."

"Na twee jaar ervaring kunnen we niet redeneren alsof we nu pas aan de opbouw van het socialisme beginnen. We hebben genoeg stomiteiten begaan ... We hoeven ons daarover niet te schamen. Waar moesten we de nodige wetenschap vandaan halen, toen we voor het eerst een nieuw werk begonnen? We zijn nu eens aan het één, dan weer aan het ander begonnen. Op dit ogenblik is dit echter een recent verleden dat we achter ons gelaten hebben... Hoe is deze periode geweest? Het is deze geweest van de onmacht waaruit we als overwinnaars zijn tevoorschijn gekomen. Het is deze geweest van het 100% kollektief beleid. Men kan deze historische werkelijkheid niet loochenen door te zeggen dat de kollektieve beleidvoeringen de school zijn voor het bestuur. Men kan trouwens niet tot in de eeuwigheid blijven doorgaan met een voorbereidende cursus! We zijn nu volwassen mensen. We moeten vooruit... De vakbonden hebben af te rekenen met enorme moeilijkheden. Men moet maken dat ze hun taak kunnen volbrengen door strijd te voeren tegen de overblijfsels van de zo geroemde democratische geest. Al deze klachten over benoemingen van hogerhand moeten eindelijk eens ophouden".(23)

(22): IIIe kongres van de nationale bedrijfsraden, 27 januari 1920. Deel 30, p. 320.

(23): IXe kongres van de K.P.(b)R., 29 maart 1920, deel 30, pp. 467 en 471.

Het Xde Kongres van de K.P.(b)R. (8-16 maart 1921) stelt voorgoed een einde aan de pogingen om het zelfbestuur in te voeren. Het verwerpt de resolutie van de groep gevormd door de "Arbeidersoppositie" met de woorden : "de organisatie van het bestuur van de nationale ekonomie wordt bepaald door het kongres van de producenten van Rusland, die gegroepeerd zijn in produktieverenigingen, die een centraal orgaan verkiesen dat volledig de leiding heeft over de nationale ekonomie."

Op dat ogenblik heeft Lenin zeker gelijk als hij stelling neemt tegen de "Arbeidersoppositie". Nochtans werd iets essentieels opgeofferd aan wat door de omstandigheden noodzakelijk werd gemaakt, want het persoonlijk beleid veroorzaakt een bewuste en gewilde vermindering van de arbeidersparticipatie in het bedrijfsbeheer, en betekent een verzwakking voor wat evolueert in de richting van het democratisch medebeheer.

Op het ogenblik dat de betekenis van de bedrijfsraden afneemt, verliezen ook de vergaderingen van de vakverenigingen en, meer algemeen zelfs, de arbeidersraden aan belang.

Het zijn de omstandigheden die deze beslissingen noodzakelijk maken. Zoals Lenin het formuleert : "Eén van de belangrijkste bijzonderheden van Rusland is, dat het proletariaat een minderheid vormt, en zelfs een kleine minderheid, tegenover een verpletterende meerderheid van boeren. De omstandigheden waarin wij de revolutie hebben moeten verdedigen hebben de verwezenlijking van onze opdrachten ongelooflijk moeilijk gemaakt... We hebben ons moeten aanpassen aan dwingende noodzakelijkheden. Tot op dit ogenblik hebben we voortdurend af te rekenen gehad met een oorlog die zo verwoed en zo vreselijk hard is geweest dat ons geen andere keuze overbleef dan militair op te treden in het domein van de ekonomie".(24)

Lenin was van mening dat door de noodzakelijke verscherping van de discipline en door het instellen van het persoonlijk beleid in de bedrijven nochtans niet de funktie van de vakverenigingen diende overbodig gemaakt te worden. Deze dienden niet enkel deel te nemen aan de organisatie van de inspanningen die noodzakelijk waren voor de produktie, aan de controle en aan het aanwerven van arbeiderskaders. Ze moesten ook een *kontesterende* funktie hebben "in de mate van de mogelijkheden". Omdat de Staat burokratische vervormingen vertoont, blijven de vakbonden noodzakelijk "om de arbeiders te

(24): *Xe kongres van de K.P.(b)R., maart 1921. Deel 32, pp.193 en 230.*

verdedigen tegen hun Staat en opdat de arbeiders hun staat zouden verdedigen".

Daar "de dwingende noodzaak om het werkrendement op te drijven, om te maken dat elke onderneming van de Staat niet met verlies werkt maar met winst (...) noodzakelijk in zekere mate tegengestelde belangen doet ontstaan, in verband met de werkomstandigheden in de onderneming, tussen de massa van de arbeiders en de directeuren, diegenen die de staatsondernemingen leiden of de administraties waarvan ze deel uitmaken (...), hebben de vakbonden de absolute plicht de belangen van de arbeiders te verdedigen, in de mate van het mogelijke bij te dragen tot hun materieel welzijn, voortdurend de vergissingen en de buitensporigheden goed te maken van de administraties die het economisch beleid waarnemen, indien zich hierbij bureaucratische vervormingen van het staatsapparaat voordoen".(25)

Maar na Lenins dood verliezen de vakbonden elke controle uitoefenende functie. Ze houden zich vooral bezig met hun eigen belangen ("De produktie aan de vakbonden!") en zullen in feite geïntegreerd worden in het staatsmechanisme.

DE MILITARISERING VAN DE PARTIJ

Lenin, die met zoveel klem bevestigd had dat de staat *onmiddellijk* moest beginnen verdwijnen, dat zich *onmiddellijk* na de overwinning van de revolutie vormen van zelfbestuur van de maatschappij dienden te ontwikkelen, werd er dus onder de druk van de omstandigheden toe gebracht eisen te formuleren die een andere richting volgden.

De ontbinding van de maatschappelijke ordening en de zwakheid van de proletarische macht maakten het voortdurend interveniëren van de politieke voorhoede noodzakelijk in alle domeinen. De Partij was verplicht tussen te komen bij alle problemen die van enig belang waren, wat natuurlijk snel de neiging indde hand werkt om de partij en de staat met elkaar te identificeren. Wel dra is deze simbiose van partij en staat van die aard, dat in alle domeinen van het politiek leven (de sovjets) en het economisch leven (de ondernemin-

(25): "De rol en de taken van de vakbonden in de voorwaarden van de nieuwe economische politiek". Januari 1922, deel 33, pp.186 en 189.

gen) de problemen opgelost worden door de partij en dat geen enkele beslissing die van enig belang is, kan getroffen worden tenzij door de partij. Op dezelfde wijze is het repressief apparaat (leger en politie) rechtstreeks afhankelijk van de partij.

"In onze Republiek is er geen enkel probleem dat van politieke aard is of dat met organisatie te maken heeft, van enig belang is en opgelost wordt door een instelling van de Staat, waarvoor het Centraal Komitee van de Partij geen direktieven geeft", schrijft Lenin in 1920. En hij zet onomwonden uiteen hoe op dat ogenblik de betrekkingen zijn tussen de leiders, de partij en de klasse, hoe de diktatuur van het proletariaat in praktijk gebracht wordt :

"De diktatuur wordt uitgeoefend door het proletariaat dat georganiseerd is in Sovjets en geleid wordt door de bolsjevistische Partij die, volgens de gegevens van haar laatste kongres (april 1920) 611.000 leden telt... Een Centraal Komitee van 19 leden neemt de leiding waar van de partij. De dagelijkse werkzaamheden worden toevertrouwd aan kolleges, die nog beperkter zijn, die Orgburo (Organisatie-buro) en Politburo (Politiek buro) genoemd worden, die tijdens de plenaire vergadering van het Centraal Komitee hieruit verkozen worden en die telkens per buro uit 5 leden bestaan. Hieruit ontstaat dus de meest autentieke "oligarchie".

"Bij zijn werkzaamheden steunt de partij rechtstreeks op de vakbonden die vandaag meer dan 4 miljoen leden tellen en die formeel niet partijgebonden zijn. Maar in feite zijn alle leidinggevende instellingen van de overgrote meerderheid der vakbonden en is, in de eerste plaats, de Centrale Raad van de Vakbonden van Rusland samengesteld uit kommunisten en worden de direktieven van de partij gevolgd. Tenslotte wordt een proletarisch apparaat bekomen dat formeel niet kommunistisch is, dat soepel, betrekkelijk omvangrijk en zeer machtig is, een apparaat waardoor de *klassediktatuur* verwezenlijkt wordt onder de leiding van de partij. Zonder dat hadden we het land geen twee en een half jaar, ik zou zelfs zeggen geen twee en een halve maand kunnen regeren".(26)

Tussen de partij en de Staat is de simbiose volledig. "Als partij die aan de macht was, zijn we verplicht geweest de 'leidinggevende kringen' van de

(26): "De kindersiekte van het kommunisme", April/mei 1920. Deel 31, pp. 42/43.

Sovjets te versmelten met die van de partij".(27) Het is de partij die over de benoemingen op alle verantwoordelijke posten beslist en de *Nomenklatura*, de lijst van posten waarin enkel wordt voorzien met de toestemming van - of op voorstel van de leidinggevende partij-instanties, wordt van jaar tot jaar langer.

Dit heeft voor gevolg dat tussen de arbeidersklasse, de Staat en de partij een systeem van streng hiërarchische betrekkingen tot stand komt, dat volledig gedomineerd wordt door de partij, die per definitie voorgesteld wordt als de vertegenwoordiger van de algemene belangen van de arbeidersklasse in een Rusland waar "het proletariaat een minderheid, en bovendien een zeer zwakke minderheid vormt tegenover een verpletterende meerderheid van boeren".(28)

De diktatuur van het proletariaat, zoals ze uitgeoefend wordt in Rusland onmiddellijk na de revolutie, bevat aldus in de kiem veel eigenschappen van wat men vandaag het "stalinisme" noemt, maar wat niet enkel door de persoon van Stalin te verklaren is. In ruime mate is die het produkt geweest van de omstandigheden waarin het socialisme tot ontwikkeling is gekomen binnen een welbepaalde historische kontekst, nl. die van het Rusland van de jaren 1920-1930.

Wat Stalin later als theorie formuleert was in veel gevallen reeds in ruime mate een feit ten tijde van Lenin. In 1921 reeds, tijdens het Xde Kongres van de K.P.(b)R. had Lenin verklaard dat "de diktatuur van het proletariaat onmogelijk is zonder toedoen van de Kommunistische Partij".(29) En twee jaar later werd door het XIde Kongres van de K.P.(b)R. (april 1923) deze idee nog duidelijker gesteld en werd bevestigd dat "de diktatuur van het proletariaat slechts kan gegarandeerd worden door de diktatuur van zijn leidinggevende voorhoede, d.w.z. van de kommunistische partij".

Reeds ten tijde van Lenin nam deze "diktatuur van de partij" meer totalitaire vormen aan dan tijdens de periode van de burgeroorlog - de periode van het "kommunisme in oorlog" - die een militarisering van de partij en van de hele

(27): *Lenin op het Xde kongres van de K.P.(b)R., maart 1921, deel 32, p.163.*

(28): *Lenin op het Xde kongres van de K.P.(b)R.. Deel 32, p.193.*

(29): *Lenin, deel 32, p.83.*

ekonomische en politieke aktiviteit meebracht waarvan de gevolgen langer bleven nawerken dan de oorzaken die zich aan de basis ervan bevonden.

Onder de druk van de omstandigheden kwam door de oprichting van het Rode Leger en het herstel van de militaire discipline binnen zijn rangen, een eerste breuk tot stand met het sisteem van "raden". Het Rode Leger stond immers niet onder het gezag van de "sovjets" maar hing rechtstreeks af van de partij.

De oprichting van het Rode Leger bleef niet zonder gevolgen voor de structuur en de werking van de partij. In maart 1920 werden 50% van de partijleden voor het Rode Leger gemobiliseerd en diende de hele organisatie van de partij hervormd te worden en in functie gesteld van de militaire inspanning. Sedert 1919 werden de cellen van de partij binnen het leger ondergeschikt aan "politieke afdelingen" (per divisie, per leger, per front) waarbij het principe van benoeming door verkiezing werd vervangen door benoeming van boven af en waar het principe van de gedeelde - vervangen werd door de persoonlijke verantwoordelijkheid. Wat op die manier tijdens de burgeroorlog als uitzondering gold voor de organisatie van de partij in het leger, werd weldra toegepast op de partij in haar geheel, waarbij de benoeming van bovenaf veralgemeend werd.

De beperkingen die werden opgelegd aan de democratische werking van de militarisering van de methode van werken in de partij, wat beantwoordde aan een militaire noodzaak, moesten aan de partij duurzame eigenschappen van blijvende waarde geven : nl. centralisering van de leiding, benoemingen van boven af, totale discipline, geen gedeelde- maar persoonlijke verantwoordelijkheid.

De partij verliest aldus geleidelijk haar oorspronkelijk karakter als politieke en democratische organisatie en neemt het karakter aan van een uitvoerend, administratief orgaan dat sterk hiërarchisch gestructureerd is en autoritair bestuurd wordt, wat meteen beperkingen oplegt aan haar zuiver *politieke* rol en aan haar *politieke* verhouding met de massa's.

Lenin was zich van dit gevaar bewust en, tijdens zijn leven nog, werden de nadelige gevolgen van deze "militarisering" van de partij beklemtoond door de meest verantwoordelijke leiders. Het kan paradoxaal klinken, maar het is Stalin, sedert april 1922 sekretaris-generaal van de partij, die met kracht deze verzwakking van de democratische gang van zaken aangeklaagd heeft in een rapport "*Over de taken van de partij*", dat op 2 december 1923 door hem werd ingediend.

Hij wees erop dat "men het in het plaatselijk partijleven dikwijls helemaal

niet nodig acht dat een aantal problemen, die nochtans betrekking hebben op de inwendige praktijk van de partij, tijdens de vergaderingen zouden besproken worden, omdat het Centraal Komitee en de andere leidinggevende organen zelf deze problemen zullen oplossen. ... Dikwijls genoeg is men in de praktijk van oordeel dat werkelijke verkiezingen voor de partijraden niet nodig zijn. ... In de ondernemingen is men van oordeel dat de economische organen die hun direktieven ontvangen van het Centraal Komitee en door direktieven aan het Centraal Komitee gebonden zijn, deze direktieven zullen uitvoeren, ook al wordt door de massa's van de partij afgezien van de controle die van hun basis uitgaat".

"De eerste reden is dat onze partij-organisaties zich nog niet hebben vrijgemaakt van bepaalde overblijfselen uit de oorlogsperiode. Deze periode heeft in de mentaliteit van sommige militanten overblijfselen laten voortbestaan van het militair regime in de Partij. Ik vind dit terug in de opvatting dat de Partij geen strijdorganisatie van het proletariaat is en niet in staat is om initiatieven te nemen, maar integendeel iets als een ingewikkeld geheel is van allerlei instellingen die elk hun funktionarissen hebben, grote en kleine. ... Ze vertegenwoordigen een overblijfsel uit de tijd dat we de Partij gemilitariseerd hebben, tijdens de oorlog, waarbij de kwestie van het initiatief van de massa van de leden goed- of kwaadschiks op de achtergrond werd geschoven en waarbij de militaire bevelen van doorslaggevend belang waren. ...

De tweede reden is dat door ons staatsapparaat, dat in grote mate burokratisch is, een bepaalde druk wordt uitgeoefend op de Partij en haar verantwoordelijken. In 1917, toen we op weg waren naar Oktober, dachten we dat we de Kommune zouden hebben, die een associatie van arbeiders zou zijn, dat men er in zou slagen de Staat te hervormen, zoniet onmiddellijk, dan toch minstens na twee of drie korte periodes, in een associatie van arbeiders. Maar de praktijk heeft uitgewezen dat dit een ideaal is waarvan we nog ver verwijderd zijn, dat, om van de sovjetmaatschappij een associatie van arbeiders te maken, het nodig is dat de bevolking een hoge graad van kulturele ontwikkeling bereikt en dat wat onze buitenlandse betrekkingen betreft, de vrede volledig gegarandeerd wordt zodat we geen omvangrijk leger meer nodig hebben, dat grote uitgaven en hinderlijke diensten noodzakelijk maakt die, alleen al doordat ze er zijn, hun stempel drukken op alle overige staatsinstellingen. Ons staatsapparaat is in ruime mate burokratisch en het zal nog lang zo blijven. Onze kameraden werken er en de sfeer, de atmosfeer van dit burokratisch apparaat is van die aard dat het de burokratisering van on-

ze partijmilitanten en onze partij-organisaties in de hand werkt." (30)

De periode van het "kommunisme in oorlog" (lente 1918-1921) bracht niet alleen een afzwakking mee van de democratische gang van zaken binnen de partij. Het had gevolgen die zich op alle gebied lieten voelen want het Rode Leger werd er van het begin toe gebracht een rol te vervullen die zijn strikt militaire opdracht te buiten ging.

In 1918, tijdens de burgeroorlog, waren de *sovjets* nog lang niet toe aan de vorming van een staatsapparaat dat in de mogelijkheid was om heel het land te besturen. Hun gezag op het platteland, d.w.z. in het grootste deel van het land, was gering. Hierdoor was het het Rode Leger dat de meest dringende problemen diende op te lossen en dat moest instaan voor het transport en voor de voedsel- en brandstofbevoorrading van de steden. Het is het Rode Leger dat op dat ogenblik de autoriteit van de nieuwe, revolutionaire staat doet *respekteren* en de werking van een rudimentaire economische activiteit verzekert.

De eerste ervaringen van de staatsmacht na de revolutie worden dus niet geleverd door de *sovjets* maar door het *leger*. Dit was niet alleen het onvermijdelijk resultaat van de omstandigheden tijdens de burgeroorlog. Het was ook de enige manier om de chaotische massa der boeren te onderwerpen aan het gezag van de proletarische macht, waarvan *ook* de afloop van de oorlog afhing.

Het teruggrijpen naar militaire methoden drong zich nadien op als een noodzaak om de economische activiteit na het einde van de burgeroorlog nieuw leven in te blazen. Lenin vestigt hierop tijdens de winter van 1919 nog de aandacht.

"De ervaring die we opgedaan hebben bij onze militaire activiteiten moet overgedragen worden op het gebied van de economische opbouw. Vandaag zijn wij grotendeels de overwinnaars op militair en internationaal vlak. ... Onze taak bestaat er vandaag in heel de ervaring die we op militair gebied hebben verworven, te richten op de oplossing van de belangrijkste problemen van de vreedzame opbouw". (31)

(30): *Stalin, "Oeuvres complètes", deel 5, pp. 292/295.*

(31): *VIIe kongres van de Sovjets van Rusland, 5 december 1919. Deel 30, pp. 228/229.*

Enkele maanden later ontwikkelt Lenin nogmaals dit thema en voegt er ter verduidelijking aan toe dat het hier om een probleem gaat dat verder reikt dan wat men kan leren uit de burgeroorlog.

"Alle aandacht van de kommunistische partij en de sovjetoverheid is gericht op de vreedzame economische opbouw, de diktatuur, het persoonlijk beleid... Het is niet uitsluitend de ervaring van het Rode Leger en van een zegenrijke burgeroorlog geweest, het is iets geweest dat veel verder reikt en duidelijk te maken heeft met de taken van de diktatuur van de arbeidersklasse in het algemeen dat ons verplicht heeft al onze aandacht te richten op de arbeidersdiscipline, hoeksteen van elke economische opbouw van het socialisme, basis van datgene waaronder we diktatuur van het proletariaat verstaan.... De draagwijdte van de diktatuur van het proletariaat en zijn effectieve, praktische voorwaarden zijn duidelijk geworden naarmate we begonnen zijn met het uitoefenen van de diktatuur na het aan de macht komen. ...".(32)

Het is op dat ogenblik dat het proletariaat als overheersende klasse niet enkel tegenover een minderheid van kapitalisten staat maar ook tegenover de massa der boeren, d.w.z. tegenover de meerderheid van de bevolking die toen op het platteland woonde.

Daarom "zijn de voornemens betreffende de gelijkheid, de vrijheid en de democratie slechts gewauwel. ... De klassenstrijd gaat voort en de rol van de diktatuur van het proletariaat verschijnt ons in een nieuw daglicht. ... Niet alleen en niet zozeer als het gebruik van dwangmiddelen van de overheid om de weerstand van uitbuiters te breken. ... Het is onze plicht het economisch leven te organiseren op een nieuwe en meer geperfectioneerde basis die absoluut noodzakelijk is willen we ooit het socialisme of het kommunisme opbouwen. ... Men kan slechts overwinnen indien het proletariaat zijn diktatuur uitoefent door de georganiseerde, de organiserende en morele kracht aan te wenden tegenover alle arbeiders, ook die van de niet proletarische massa's.

Het kapitalisme is vernietigd maar het socialisme is nog steeds niet opgebouwd en het zal tijd vragen om het op te bouwen. ... Het russisch proletariaat is op dit ogenblik niet zeer talrijk. De oorlog heeft zijn rangen uitgedund. Onze overwinningen zelf hebben het ons moeilijker gemaakt om het land te besturen. ... De gebieden die we hebben teruggenomen, hebben het grondgebied van Sovjetrusland opmerkelijk uitgebreid. We hebben Siberië,

(32): *Toespraak op het IIIde kongres van de vakbonden van Rusland, 7 april 1920. Deel 30, pp.517/518.*

Don en Koeban overwonnen. Het proletariaat vertegenwoordigt er slechts een zeer klein percentage van de bevolking. De toestand is ingewikkeld geworden. Er is vooral discipline nodig, persoonlijk beleid en diktatuur. Zonder dat kan men het zich niet eens veroorloven om zelfs maar van een grotere overwinning te dromen." (33)

Deze opvatting over de diktatuur van het proletariaat staat diametraal tegenover de opvatting over de "half-staat" waartoe Lenin gekomen was in "Staat en Revolutie". Ze beantwoordde ongetwijfeld aan de noodzakelijkheden van het ogenblik maar ze zou blijvend haar stempel drukken op de kommunistische partij, het partijleven, haar werkmethode, de machtsmechanismen en de betrekkingen tussen de arbeidersklasse en "haar" staat.

DE STALINISTISCHE PERIODE

Het is in dit kader dat de herstructurering gebeurde van de bolsjevistische partij waarvan de samenstelling zeer veranderd was sedert de oktoberrevolutie. Deze partij, die slechts 24.000 leden telde in februari 1917, telde er 390.000 sedert februari 1918 en 732.000 in maart 1921.

Deze herstructurering werd uitgevoerd onder Stalin, die sekretaris-generaal van de partij was sedert 1922, en vormde de partij om tot een besturend orgaan met uitvoerende macht en een opvoedende functie die een officiële doctrine deed tot stand komen die van bovenaf aan de massa's werd opgelegd.

Hiermee waren een reeks vervormingen verbonden die zich later nog in sterkere mate zouden doorzetten : een discipline, die op een bepaald ogenblik wel noodzakelijk was maar die resulteerde in de praktijk van de eenparigheid; het versterken van het persoonlijk beleid en dit op alle niveaus, en de ontwikkeling van een burokratie die gericht is op efficiëntie ten allen prijze; het propageren van een officiële ideologie die elke mogelijkheid om tot een ideologische gedachtenwisseling te komen, uitsluit.

Vanaf 1924 wordt door Stalin officieel overgegaan tot de hervorming van de oorspronkelijke rol van de sovjets. Wat nog van hun autonomie overbleef,

(33): *IIIde kongres van de vakbonden van Rusland. Deel 30, pp.520/527.*

wordt opgeheven en ten gunste van een eenmaking worden ze geïntegreerd in het centraal beleid :

"De macht van de sovjets ligt in het zich verenigen en in het groeperen van de plaatselijke sovjets tot het enig algemeen staatsorgaan, tot een orgaan dat de Staat vormt van het proletariaat, van de voorhoede der onderdrukte en uitgebuite massa's, van de overheersende klasse. Hun macht ligt in het zich verenigen tot een Republiek van Sovjets. ... Ziedaar waarom de macht van de Sovjets een nieuwe vorm is voor de organisatie van de Staat".(34)

Aldus worden de sovjets niet enkel beschouwd in verhouding tot de Staat, als organisatievorm van de staat die dient om leiding te geven aan de massa's. Terzelfdertijd verdwijnt de opvatting waarbij de sovjets beschouwd worden als elementen van de direkte democratie en als elementen die de overgang vormen naar het stadium waarin de Staat verdwijnt en waarbij aldus de basis wordt gelegd voor een nieuwe maatschappij gebaseerd op maatschappelijk zelfbestuur.

Het leninistisch perspectief (socialisme = bewuste deelname van de grootst mogelijke massa aan het bestuur van de staat) wordt verlaten, niet alleen in de praktijk maar ook in de officiële theorie van de partij.

Het is op dat ogenblik dat een opvatting veld begint te winnen waarbij het socialisme beschouwd wordt als de verwezenlijking van welbepaalde verhoudingen in het produktieproces en in het verdelingsproces (verhoudingen die absoluut aan de basis van het socialisme moeten liggen) maar waarbij meer en meer uit het oog verloren wordt dat socialisme ook een manier is om de maatschappij *politiek* te besturen, wat ook inhoudt dat de democratie uitgebreid wordt en de politieke vrijheid *in de praktijk* verwezenlijkt wordt.

Dit zal ertoe leiden, dat enkel de economische aspecten van het kommunistisch perspectief worden beschouwd ("aan ieder volgens zijn noden"), dat de idee wordt weggemoffeld dat kommunisme ook zelfbestuur van de maatschappij betekent en verdwijning van de Staat als iets dat *losstaat* van de maatschappij, en dat het bewustzijn van het essentieel bevrijdend karakter van het kommunisme afzwakt.

(34): Stalin, "Over de principes van het leninisme", april 1924. "Questions du léninisme", éditions Moscou, 1947. p.p. 41/42.

De overheersende voorrang van de partij op alles wat het maatschappelijk leven betreft, wordt in principe vooropgesteld :

"De partij is de hoogste organisatievorm van de klasse van het proletariaat naast andere organisatievormen van deze klasse (vakbonden, koöperatieven, staat) en er wordt van haar verwacht dat ze de aktie leidt en koördineert. De diktatuur van het proletariaat zal slechts verwezenlijkt worden door de partij die er de leidinggevende kracht van uitmaakt. De diktatuur van het proletariaat kan slechts volkomen zijn indien ze geleid wordt door één enkele partij, de Kommunistische Partij, die de leiding niet deelt, en ze ook niet hoeft te delen met andere partijen".(35)

Meer en meer wordt voornamelijk belang gehecht aan de Staat in plaats van aan de maatschappij en de Grondwet van 1936, die het klassenkarakter van de Staat vastlegt en bepaalt dat de produktiemiddelen eigendom zijn van het volk, toont aan dat men zich niet meer bewust is van de noodzaak om te komen tot de verdwijning van de Staat, tot de volledige ontplooiing van de democratie door het zelfbestuur van de staat.(36)

Volgens de Grondwet van 1936, die nog steeds van kracht is, is de economische basis van de U.S.S.R. het socialistisch economisch stelsel en de socialistische eigendom van de werktuigen en de produktiemiddelen. De socialistische eigendom neemt de vorm aan van staatseigendom, het patrimonium van heel het volk, van koöperatieve eigendom en van kolchoz-eigendom. Dit komt in alle opzichten neer op het identificeren van Staat en maatschappij, ook daar waar het gaat om het eigendom en het beheer van de produktiemiddelen.

Het XVIIIde Kongres van de K.P.(b) van de U.S.S.R. (maart 1939) betekent het hoogtepunt van deze evolutie op theoretisch vlak. Stalin zet er zijn opvattingen uiteen, niet over de opheffing van de staat, maar integendeel, over de

(35): Stalin, "Onderhoud met de eerste amerikaanse arbeidersdelegatie", 9 september 1927. "Questions du léninisme", Editions sociales, Paris, 1931, deel II, p.12.

(36): *Geschiedenis van de Communistische Partij der Sowjet-Unie (Bolsjewiki)*, Amsterdam, uitgeverij Pegasus, 1950, p.405 : In februari 1935 besloot het VIIde Kongres van de Unie van Socialistische Sovjet-Republieken om de in 1924 aangenomen Grondwet van de USSR te wijzigen. (...) In november 1936 kwam het VIIIste Sovjet-Kongres bijeen om het ontwerp van de nieuwe Grondwet aan te nemen of te verwerpen.

noodzakelijke *versteving* van de staat. En dit niet alleen om het land te verdedigen tegen buitenlandse vijanden maar ook om de economische activiteit en het cultureel en opvoedend werk te organiseren : "zijn functie voor de militaire verdediging van het land tegen buitenlandse agressie wordt integraal behouden. ... Ook zijn functie voor de economische organisatie en voor het cultureel en opvoedend werk van de staatsorganen blijft behouden en wordt volledig verder ontwikkeld".(37)

Ook al blijkt de eerste functie, de verdediging tegen het buitenlands gevaar, gerechtvaardigd, toch blijkt de noodzakelijkheid om de andere functies van de staat te *ontwikkelen* minder verantwoord op een ogenblik dat men er - volgens Stalin - reeds in geslaagd was de "kapitalistische elementen in de steden en op het platteland te vernietigen en de volledige overwinning van het socialistisch economisch systeem te verwezenlijken".

Want, volgens Stalin, was het socialisme vanaf dat ogenblik verwezenlijkt in de U.S.S.R. In 1934 had hij nog gewaarschuwd voor de illusie dat "de klassenloze maatschappij al voor morgen zou zijn. ... Het is duidelijk dat een klassenloze maatschappij, om het zo maar uit te drukken, niet spontaan tot stand kan komen. Men moet ze veroveren, eraan bouwen met de krachten van alle arbeiders door de organen van de diktatuur van het proletariaat te versterken, door de klassenstrijd te ontwikkelen, door de overblijfselen van de kapitalistische klassen te vernietigen".(38)

Maar drie jaar later verklaart hij in zijn rapport over het ontwerp van de nieuwe grondwet van de U.S.S.R. dat "het eerste stadium van het kommunisme, nl. het socialisme, reeds in essentie verwezenlijkt is bij ons".(39)

(37): Stalin, "Questions du léninisme", édition Moscou, 1947, p.628.

(38): XVIIe Kongres van de K.P.(b)R. van de U.S.S.R., januari 1934. "Questions du léninisme", p.489.

(39): VIIe kongres van de Sovjets van de U.S.S.R., 25 november 1936.

DE U.S.S.R. SEDERT HET XXe KONGRES

Het XXe Kongres van de K.P.S.U. (februari 1956) wees op de nadelige gevolgen van de "personenkultus" en de "schending van de socialistische wettelijke vormen" tijdens de stalinistische periode. En het heeft de noodzakelijkheid ingezien om de werkmethode van de partij en van het staatsapparaat opnieuw te onderzoeken en om opnieuw zijn aandacht te wijden aan de organisatie van de industrie.

Het heeft nochtans niet opnieuw de principes in vraag gesteld waarop de werking van de sovjetstaat zich baseert en het heeft de opvatting over de rol van de partij en van de staat, en over de verhouding tussen staat en partij behouden.

De *ekonomische hervorming* waartoe in 1965 besloten werd, is er op gericht de bedrijven in grotere mate aan hun doel te doen beantwoorden, maar heeft niet geleid tot enige democratisering van het bedrijfsbeleid. Ze heeft een bepaalde *decentralisering* van de beslissingsmacht meegebracht en voor gevolg gehad dat in sterkere mate gebruik werd gemaakt van de marktmechanismen (prijs, winst, rendabiliteit) door aan de ondernemingen een grotere *autonomie* toe te kennen binnen het kader van de gecentraliseerde planifikatie. Maar hoewel ze een grotere bevoegdheid toekent aan de directeur van de onderneming, blijft het enkelvoudig karakter van de leiding behouden. "De onderneming wordt geleid door een directeur. De directeur wordt aangesteld en uit zijn functie ontheven door het hoger orgaan. De directeur organiseert de hele werking van het bedrijf en draagt de volledige verantwoordelijkheid voor de toestand en de werking ervan."⁽⁴⁰⁾

De participatie van de arbeiders van de onderneming wordt opgevat als een faktor die het vermogen van het bedrijf doet toenemen (rationeel aanwenden van de technische vooruitgang, opsporen van de 'verborgen reserves', enz..) met het oog op de optimale verwezenlijking van wat door het plan vooropgesteld werd.

Met dit doel werden in 1957 "permanente vergaderingen voor de produktie" opgericht. Die hielden zich bezig met het *produktiebeleid* en niet met het

(40): *Resolutie over de ekonomische hervorming, september 1965.*

bedrijfsbeleid. (onderzoek van technische problemen, nieuwe werkprocédé's, maatregelen om het plan te verwezenlijken, enz..)

In 1962 nam Chroestjov zich op een bepaald ogenblik voor om "produktiekomitees" op te richten die zouden worden verkozen door de algemene vergadering van heel het personeel van de onderneming, komitees die de plannen zouden bespreken en die door de direktors zouden dienen samengeroepen te worden om hun advies te geven over de belangrijkste problemen.(41) Het bleef bij een voorstel.

De funktie van de "kontrolle door het volk" die soms voorgesteld wordt als "een belangrijke vorm van participatie van de arbeiders aan het bestuur van de Staat", heeft niets gemeen met de funktie die wij bij ons toekennen aan de "arbeiderskontrolle". De aktiviteit van de "volkskontrolleurs" bestaat erin de oorzaken te achterhalen van kwaliteitsgebreken, eventuele fraude op te sporen en voorstellen te doen om de produktiviteit te bevorderen.

Er werd ook gewezen op de noodzaak om meer aandacht te besteden aan de aktiviteiten van de *vakbonden*, die tijdens de stalinistische periode veel van hun betekenis werden ontnomen (geen enkel vakbondskongres werd gehouden tussen 1932 en 1949). Hun rechten die ze kunnen laten gelden bij arbeidsgeschillen zijn toegenomen en sedert 1957 werd een permanent karakter toegekend aan de "vergaderingen voor de produktie" waar de afgevaardigden die verkozen werden door het personeel, samenkomen om te worden ingelicht over de problemen bij de produktie en beschikken over bepaalde raadgevende bevoegdheden.

Eigenlijk hebben de vakbonden op dit ogenblik een niet te verwaarlozen funktie die betrekking heeft op drie vlakken. Ze nemen deel aan de inspanningen die geleverd worden voor de produktie (edele wedijver, beroepsopleiding) en aan bepaalde vormen van raadpleging en informatie in verband met de uitvoering van de plannen, de organisatie van het werk, enz.. Ze staan in voor het beheer van de sociale verzekeringen en de socio-kulturele uitgaven. Ze komen tussen bij de regeling van arbeidsgeschillen en bezitten sedert 1958 een vetorecht voor wat afdankingen betreft.

Het blijft natuurlijk zo, dat het door *tussenkomst* van de partij en de staat is dat het volk de hele sociale produktie leidt en dat de identificering van de staat en de maatschappij, zoals die vastgelegd werd in de Grondwet van 1936, in stand gehouden wordt.

(41): *N.Chroestjov, Verslag voor het C.K. van de K.P.S.U., 19 november 1962.*

"Indien wordt gezegd dat in een socialistisch regime de mensen bewust bepalen in welke richting de maatschappij evolueert, dan wordt hieronder verstaan dat ze dit doen door tussenkomst van de Partij en de Staat die de rol vervullen van leiders en organisatoren van de socialistische economie".(42)

De verdwijning van de staat wordt niet gezien als het resultaat van een progressieve ontwikkeling van het zelfbestuur. Deze verdwijning wordt verschoven naar een eerder veraf gelegen toekomst en wordt gezien als een proces dat zich binnen de staat zelf zal voltrekken.

"De ontwikkeling van de democratie kan niet beperkt worden tot een overbrengen van een zeker aantal functies waarvan de staatsorganismen worden ontslagen. ... In de praktijk zou dit een betreurenswaardige verslapping kunnen meebrengen in de werkzaamheden van de staatsorganen, in het bijzonder voor de problemen van de openbare ordehandhaving. Er kan maar toe overgegaan worden indien de sociale betrekkingen een zekere graad van ontwikkeling bereiken zodat de socialistische staat er niet bij verzwakt. Het kommunistisch zelfbestuur komt niet tot stand over de hoofden heen van de beleidsorganen van de Staat, of buiten deze organen om, maar wel degelijk binnen deze organen".(43)

Volgens de sovjetauteurs "drukt het volk zijn wil uit door tussenkomst van vertegenwoordigers die het verkozen heeft en die rekenschap geven over hun werk. De uiteindelijke wil van het volk is vervat in de beslissingen van de centrale bestuursorganen. De beslissingen van deze Staat vertolken de hoofdzakelijke belangen van de massa's en hun wil die door de regering, die verantwoording verschuldigd is aan het volk, moet uitgevoerd worden en die omwille van zijn sociaal karakter niet kan niet uitgevoerd worden".(44)

Dit zijn nu precies opvattingen die niet weinig verschillen van deze die door Lenin werden naar voren gebracht toen hij verklaarde "dat in het socialistisch regime de massa van de bevolking ertoe zal komen *zelfstandig* deel

(42): "*Les principes du marxisme-léninisme*", 2de druk, Moskou 1962, p.567.

(43): G.Gléserman. "*Le développement de la société socialiste*" Moskou 1970, pp. 258/259.

(44): A.Roemantsev. "*Economie politique du socialisme*". Moskou, 1969, p.539.

te nemen niet alleen aan de stemmingen en de verkiezingen, maar ook aan het dagelijks *beheer*".(45)

Hoewel dit probleem buiten het kader van deze studie valt, kan men zich toch afvragen of deze opvattingen, die tot stand zijn gekomen binnen de gegeven historische omstandigheden, nog beantwoorden aan de nieuwe verhoudingen op internationaal vlak, aan de huidige ontwikkeling van de produktiekrachten in de Sovjetunie, aan de mogelijkheid die het socialisme heeft om er vandaag zijn volledige democratische inhoud en zijn bevrijdende kracht te ontplooiën.

DE STAAT ONTHEILIGEN

De teksten die we hier aangehaald hebben tonen aan, dat Marx en Engels zich uitspraken voor de perspectieven die het zelfbestuur bood. Indien de toestand zich anders ontwikkeld heeft in Rusland na de oktoberrevolutie is dit enkel doordat de bijzondere omstandigheden waarin de opbouw van het socialisme moest gebeuren, de leiders van de bolsjevistische partij verplichtte een andere weg te volgen.

In de ontwikkelde kapitalistische landen is de toestand anders en blijven de perspectieven van Marx en Engels geldig.

Het is van belang om hierop te wijzen want tijdens de laatste jaren werd binnen de arbeidersbeweging meer en meer stelling genomen ten voordele van het zelfbestuur.

Het buitengewoon kongres van het A.B.V.V. van januari 1971 heeft zich als doel gesteld, de arbeiderskontrolle op alle nivos te ontwikkelen *in een perspectief van zelfbestuur*. Het doktrinair kongres van de B.S.P. van november 1974 heeft het *zelfbestuur* weerhouden als een mogelijk objektief op lange termijn. Het statutair kongres van het A.C.V. van december 1975 heeft zich uitgesproken voor een strategie die op lange termijn moet leiden tot *zelfbestuur*. Het A.C.W. heeft stelling genomen in dezelfde zin en

(45): Lenin, "Staat en revolutie", *Oeuvres complètes*, deel 25, p.527.

de "Groupe Politique des Travailleurs Chrétiens (G.P.T.C.) heeft zich de oprichting van een *socialistische maatschappij die zichzelf bestuurt* als doel gesteld.

Deze opties blijken ongetwijfeld dubbelzinnig of minstens toch onduidelijk te zijn en verliezen onder meer uit het oog, dat het zelfbestuur slechts zin heeft indien de hele maatschappij zichzelf bestuurt, en dat eilandjes die zichzelf besturen binnen een maatschappij die dat niet doet, onhoudbaar zijn.

Daarom is het noodzakelijk de draagwijdte van het zelfbestuur duidelijk te definiëren en er het volledig belang van in te zien. In feite gaat het hier om een probleem dat rechtstreeks verbonden is met een fundamenteel probleem van het marxisme : nl. dat van de *rol van de staat* en dat van het vooruitzicht van *zijn verdwijning*. Want het zelfbestuur beperkt zich niet tot de organisatie van de produktie in de bedrijven. Het is van belang op algemeen maatschappelijk vlak en het is op alle gebieden van de maatschappij betrokken : de economie, de politiek, sociale zaken. Het betekent de eerste stap in de richting van de verdwijning van de staat en in de richting van de "associatie van de vrije producenten".

Om tot een duidelijke omschrijving te komen, van de objektieven die we ons stellen, en van de betekenis van de radikale wijziging van de maatschappij die we voorstaan, moeten wij komen tot een duidelijke bepaling van de *aard* van de nieuwe politieke macht die we voorstellen.

Daar de kollektivering van de produktiemiddelen niet volstaat om de democratie van het proletariaat te garanderen maar hiervoor slechts een eerste vereiste vormt, kan enkel een kritische houding tegenover om het *even welke vorm* van democratie het mogelijk maken dat de democratie uitgebreid wordt en dat geleidelijk de onvermijdelijke historische beperkingen ervan worden voorbijgestreefd.

Zelfs de meest democratische staat, die in de strijd voor de vrijheid een onmisbaar middel is, betekent toch altijd georganiseerde uitoefening van dwang op de mensen. De vrijheid in de ruimste betekenis van het woord kan nooit een aangelegenheid zijn van de *staat*, maar is een sociale aangelegenheid.

We moeten er ons dus voor hoeden, op de maatschappij van de toekomst een visie van de staat te projekereren die in overeenstemming zou zijn met de

werking van de staat in de burgerlijke samenleving die we willen voorbijstreven. Het eerbiedig ontzag voor de instellingen vindt van de kant van de burgerij zijn rechtvaardiging in de burgerlijke democratie die ze wenst te bestendigen. Dit is niet het geval voor onze houding tegenover de instellingen van de democratie van het proletariaat omdat we weten dat deze zich dienen te vervolmaken tot ze op het punt gekomen zijn dat ze overbodig zijn geworden.

Het is belangrijk op dit punt te wijzen want deze *ontheiliging* van de staat zal verhinderen dat opnieuw begonnen wordt met het "mistifiëren" van de staat in zijn socialistische vorm.

Indien we, zoals Lenin, van oordeel zijn dat de staat moet beginnen verdwijnen van *bij het tot stand komen van een socialistisch regime*, moeten we eerst denken aan het doen verdwijnen van die functies die het "historisch perspectief" niet bedreigen maar integendeel garanderen : aan het afschaffen in de eerste plaats van die functies die het de staat mogelijk maken om over de surplus te beschikken die door de arbeiders verwezenlijkt werd en om over de resultaten van hun werk beslissen. Dit veronderstelt : *zelfbestuur*.

Wanneer we de opvatting van de klassieken van het marxisme over "de associatie van vrije producenten" zouden negeren of herzien, zouden we één van de wezenlijke kenmerken van het socialisme verwerpen.

Vertaling : Pol Hoste, Gent.